

TÍÐARGREIN

Fara kommunurnar at lata seg lumpa?

Kristina Háfoss

Løgtingskvinna fyri Tjóðveldi

Eldraðkið skal skipast væl og í tryggjar karmar sum skjótast. Í alt ov nógv ár, hevur hetta stóra og týðandi øki verið ein kastibløka millum land og kommunur, og hevur ógreiða ábyrgdarbýtið fingið skyldina fyri, at økið ikki er ment nøktandi og rætt seinastu mongu árinum. Veruleikin er, at landið hevur havt høvuðsábyrgdina av økinum, og heldur enn at átaka sær fullu ábyrgdina, rennur landið undan ábyrgd, og ongantið skjótari enn júst í hesum døgum.

Fleiri eldri og færri ung

Samstundis stendur fyri framman ein søguliga stór broyting í fólkasamansetingini. Meðan vit í dag eru 4 á arbeiðsmarknaðinum fyri hvønn pensjónist, verða bert 3 longu í 2020, og færri enn 2 á arbeiðsmarknaðinum fyri hvønn pensjónist í 2040.

Hetta ger tað meira týðandi nú enn nakrantíð, at fáa eldraðkið skipað rætt sum skjótast. Hetta er eisini alneyðugt fyri at tryggja øllum eldri góðar tænastr í framtíðini, og at tryggja figgjarliga haldføri hjá føroyska samfelagnum.

Eldraðkið krevur munandi upp- raðfesting - men samgongan vil spara

Landsstýrið veit, at eldraðkið fer at krevja eina røð av ábøtum komandi árinum. Tað er als ikki nóg mikið, at fleiri ellis- og røktarheim eru bygd. Langt frá. Tí rakstrar- játtanin til eldraðkið er als ikki hækkað samsvarandi tørvinum. Neyðugar lønar- og pristals- framskrivingar eru ikki gjørdar á játtanum í fleiri ár, og ein røð av sparingum eru framdar. Tí mangla eitt nú fleiri náttarvaktir á røktarheimum, reingerð heima hjá eldri, heimarøktin manglar í stóran mun játtan, enn mangla nógv røkt- arheimspláss o.s.fr. Seinasta árið eru enntá tvær akuttar eykajáttanir latnar Løgtinginum, bara fyri at tryggja, at mest grundleggjandi partar av tænastrini ikki fóru fyri skeyti.

Hóast hetta, so verða neyðug stig ikki tikin til, at endurreisa tænastrustøðið fyri breiðu fjøldina. Sparast skal, og hóast sagt verður, at fólk skulu búgva sum longst í egnum heimi, so verður eitt nú onki gjørt fyri at uppraðfesta heima- tænastruna.

Eldraútreiðslur fara úr 1,2 mia. upp í 2,4 mia. kr.

Samstundis er greitt, at framrokning- ingar vísa, at eldraútreiðslurnar fara at økjast munandi komandi árinum. Orsøkirnar eru nógv, og er ein grundleggjandi orsøk tann broytta fólkasamansetingin við

lutfalsliga fleiri eldri. Tað at vit liva alsamt longur er í sær sjálvum sera gleðiligt, men neyðugt er, at samfelagið fyrireikar seg til hetta, og tryggja sær, at inntøkurnar landsins fara at vaksa samstundis og samsvarandi sum talið av eldri og útreiðslurnar til eldraðkið økjast.

Ein gøla at forskatta pensjónir

Í londum vit samanbera okkum við fegnast tey um, at framrokningar vísa, at inntøkur frá pensjónsskatti fara at økjast munandi, so hvørt

sagt verður at vit øll skulu rinda 0% í skatti, tá pensjónin verður rindað út, tá vit gerast pensjónistar. Samstundis verður allur pensjónsskatturin ikki spardur upp til seinni tíðir, men brúktur til skattalættar til tann partin av føroyingum, ið hevur hægri inntøkurnar. Hetta er ein ómetaliga stuttskygdur politikkur.

Tí hetta merkir, at meðan vit fara frá 4 á arbeiðsmarknaðinum fyri hvønn pensjónist, til 3 og síðan til færri enn 2 longu um fá ár, so skal allur hesin vaksandi samfe-

sum í dag, har samgongan hevur broytt pensjónsskattin til ein 100% flatskatt á 40% frá fyrstu krónu. Harvið hevur samgongan gjørt, at pensjónsskatturin er væl hægri enn A-skatturin fyri nógv. Serliga fyri tey við lægri lønum og lægri pensjónum.

Tá egin uppspard pensjón hartil verður mótröknað í fólkapensjónini - og samgongan ætlar eftir øllum at døma at økja um hesa mótrökning - verður veruligi og samlaði pensjónsskatturin av egnari pensjóns- sparing munandi hægri enn skatt-

eldru kring allar Føroyar, so verður sagt, at hetta kunnu kommunurnar finna út av.

Landsstýrið kennir til ovurstóru figgjarligu avbjóðingarnar fyri framman.

Landsstýrið kennir til trupulleikan við manglandi framtíðar pensjónsskatti.

Landsstýrið kennir til munandi tørv á uppraðfesting og øktum útreiðslum á eldraðkinum.

Men heldur enn at átaka sær ábyrgdina, verður henda blakað á kommunurnar.

Figgjarligt klútateppi við nógvum holum

Afturfyri at átaka sær ta ovurstóru ábyrgd og avbjóðing, sum eldraðkið er og verður, bjóðar landsstýrið kommununum eitt figgjarligt klútateppi av inntøkum, ið ikki koma at økjast so hvørt kommunar fáa fleiri útreiðslur á eldraðkinum, og sum samanlagt als ikki verða nóg mikið til at figgja tær 400-500 mió. kr., ið minst verða neyðugar fyri at endurreisa alt eldraðkið nú og framyvir. Figgjarmálaráðið hevur sett saman hetta til kommunurnar:

1. Kommunurnar skulu fáa afturbering fyri mistar inntøkur, tí borgarar starvast undir serstøkum skipanum – t.d. DIS v.m. – ikki geva kommununum neyðugan inntøkuskatt. Hetta hevur tó onki við komandi eldraútreiðslur at gera. Hesar inntøkur fara ikki at hækka, so hvørt kommunur frá fleiri pensjónistar. Tvørturímóti.
2. Kommunurnar skulu "fáa" forskatting av pensjónum. Áðrenn 1. januar 2012 áttu kommunurnar 40-50% av øllum pensjónsskatti, ið varð rindaður tá pensjónin varð útgoldin. Við forskattingini broytti samgongan hetta soleiðis, at landið tók allan pensjónsskattin 100%. Í 2013 væntast 240 mió. kr. í forskattaðum pensjónum. Kommunurnar eiga av røttum 96-120 mió. kr. av hesum (40-50%). Nú sigur landsstýrið, at um kommunurnar átaka sær útreiðslurnar av eldraðkinum (400-500 mió. kr.), so skulu kommunurnar fáa hesa inntøku, ið samgongan tók frá kommununum pr. 1. januar 2012, aftur og restina av forskattaðu pensjónunum. Ljóðar heilt komiskt.

Her mugu kommunurnar í minsta lagi tryggja sær, at tær 96-120 mió. kr. sum landið hevur tikið, verður latið teimum

– Tað er at vóna, at kommunurnar ikki lata seg lumpa, at átaka sær eina stóra og vaksandi uppgávu og útreiðslu. Hetta enntá uttan at fáa nýggjar inntøkur, ið samsvara við veruliga tørvinn á eldraðkinum nú og framyvir. skrivur Kristina Háfoss. Myndin er tikin 12. november, tá Jørgen Niclasen og Annika Olsen lögdu uppskot fram um at leggja eldraðkið út til kommunurnar

Mynd: Álvur Haraldsen

sum fleiri gerast pensjónistar og fáa útgaldið sína pensjón, ið síðan verður skattað við útgjaldi. Framrokningar í Danmark vísa, at har fara pensjónistarnir um 40 ár, at rinda um 30 mia. kr. meira í inntøkuskatti (pensjónsskatti við útgjald) og avgjöldum. Í sama tíðarskeiði fara útreiðslurnar til eldratænastr at økjast við um 33 mia. kr.

Sostatt fara vaksandi inntøkurnar – serliga vegna vaksandi pensjónsskattainntøkur – at verða nóg mikið til at figgja vaksandi útreiðslurnar til eldratænastr. Hetta leggur eitt trygdarnet undir framtíðar vælferðarsamfelagið. Ein trygdarnet, sum samgongan hevur valt at taka burtur í Føroyum.

Stuttskygdur politikkur og minni figgjarligt haldføri

Tí í Føroyum hevur samgongan valt at gera beint øvugt. Valt at undirgrava framtíðar pensjónsskattainntøkur. Føroyingar rinda nú pensjónsskatt við inngjald, og

lagsbólkur samstundis rinda 0% í skatti. Í sama tíðarskeiði væntast útreiðslurnar til eldratænastr (íroknað heilsutænastr v.m.) í Føroyum, at vaksa úr um 1,2 mia. kr. upp í 2,4 mia. kr..

Broyta forskatting til pensjónsskatt við útgjald

Hetta hongur ikki saman. Her verða ov fá at rinda fyri ov nógv. Tað er ikki uttan orsøk at flest øll lond vit samanbera okkum við, ikki hava valt hesa loysnina. Og tað er ikki uttan orsøk, at Búskaparráðið hevur víst á, í seinastu frágreiðing síni, at forskattingin av pensjónum er tað øvugta av, at tryggja figgjarligt haldføri í føroyska búskapinum.

Tí eigur forskattingin sum skjótast at verða broytt til pensjónsskatt við útgjald.

Pensjónsskattur vorðin hægri enn A-skattur

Samstundis skal pensjónsskatturin sjálvandi ásetast eftir einum progressivum skattastiga, og ikki

urin á A-inntøku. Hetta gevur onga meining.

Tí hevur eisini verið eyka átroðkandi hjá hesi samgonguni at áseta lógarkravt pensjónsinngjald. Tí tá fólk gerast varug við, at tær broytingar, ið samgongan hevur framt gera, at tað loysir seg munandi betur at fáa alt útgaldið sum løn, enn at spara upp til pensjónsárinum, hævdu fólk og feløg í nógv størri mun valt pensjón frá og løn til.

Landsstýrið blakar ábyrgdina á kommunurnar

Landsstýrið hevur samstundis runnið undan ábyrgd, við onki at gera fyri at nýskipa eldraðkið. Sjálvst nú Almannaverkið er umskipað fyri at betra tænastruna, so er eldraðkið hildið uttanfyri hesa umskipan. Grundgevingin sigst vera, at kommunurnar skulu yvirtaka økið, so hví broyta nakað? So heldur enn at skipa eldraðkið so optimalt sum møguligt, fyri at fáa so góðar tænastr sum møguligt til okkara